

IBOLYA TIBOR*

Kármán Elemér kriminalisztikai munkássága

Absztrakt

A tanulmány Kármán Elemér nagyjából elfelejtett kriminalisztikai munkásságát vizsgálja. Bemutatja, hogy Kármán nem csupán kriminálpedagógusként és gyermekvédőként, hanem a modern magyar kriminalisztika egyik korai formálójaként is jelentős szerepet játszott. A szerző feltárja Hans Gross hatását Kármán gondolkodására, valamint elemzi azokat az elméleti és gyakorlati újításokat, amelyekkel hozzájárult a nyomozás módszertanának fejlődéséhez. Külön hangsúlyt kap az *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra* című kézikönyv keletkezéstörténete és hatása, valamint egy Kármánnal és Angyal Pállal kapcsolatosan elterjedt tévedés cáfolata is. A tanulmány emellett érvel, hogy Kármán kriminalisztikai tevékenysége szerves egységet alkot későbbi kriminálpedagógiai missziójával, és a magyar kriminalisztika történetében önálló értékelést érdemel.

Kulcsszavak: Kármán Elemér, Angyal Pál, Soltész Imre, kriminalisztika, nyomozás

Abstract

Elemér Kármán and the Early Development of Hungarian Criminalistics

The study examines the largely forgotten criminalistics work of Elemér Kármán. It demonstrates that Kármán was not only a prominent figure in criminal pedagogy and child protection, but also one of the early contributors to the development of modern Hungarian criminalistics. The author explores Hans Gross' influence on Kármán's thinking and analyzes the theoretical and practical innovations through which he contributed to the advancement of criminal investigation methodology. Particular emphasis is placed on the genesis and impact of the handbook *Guide to the Procedure to Be Followed in Criminal Investigations*, as well as on the refutation of a widespread misconception concerning Kármán and Pál Angyal. The study argues that Kármán's criminalistics activity forms an organic unity with his later mission in criminal pedagogy and deserves independent evaluation within the history of Hungarian criminalistics.

Keywords: Elemér Kármán, Pál Angyal, Imre Soltész, criminalistics, investigation

* Dr. Ibolya Tibor, címzetes főügyész, kirendelt főosztályvezető-helyettes ügyész, Országos Kriminológiai Intézet.

Neves apja¹ és méltán világhírű öccse² árnyékában *Kármán Elemér* neve elsősorban a kriminálpedagógiai és gyermekvédelmi munkássága révén ismert, bár ott sem kapta meg sem életében, sem 1927-ben bekövetkezett korai halála után azt az elismerést, amit megérdemelt volna. Ennek oka a Tanácsköztársaság idején – akkor is a gyermekek érdekében – vállalt minimális szerepe és (bár 1901-ben katolizált) talán zsidó származása volt, a második világháború után pedig öccse közreműködése az USA hadi és űriparában. Jellemző, hogy mindmáig egyetlen részletesebb – pedagógiai és gyermekvédelmi életművére koncentráló – életrajza is csak jóval öccse halála után jelent meg, de az sem foglalkozott érdemben kriminalisztikai tevékenységével (GAYER, 1973). Pedig Kármán jogász pályafutásának első szakaszában, mint *Hans Gross*³ egyetlen ismert magyar tanítványa, alügyészként, ügyészként, majd bíróként írt cikkeivel és egy komoly nyomozástani monográfia társszerzőjeként jelentősen hozzájárult a kriminalisztika magyar fejlődéséhez, sőt valójában a kriminalisztikán keresztül jutott el gyermekvédelmi missziójának megkezdéséhez. Az utókor emlékeztetésében ez azonban annyira háttérbe szorította Kármán korábbi tevékenységét, hogy legújabbban már azt írják róla, hogy a „jeles kriminálpszichológus” jogi pályafutása fiatalokú bűnelkövetőkkel foglalkozó bíróként kezdődött 1912-ben, ami nem csak tévedés, de Kármán életműve felének elhallgatása is (TÖRÖ, 2024).

Kármán Elemér 1876. április 28-án született Budapesten. Középiskolai tanulmányait az apja szellemi bábáskodása mellett létrehozott Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló gimnáziumában végezte, majd egy évig nyelveket és történelmet tanuló bölcsészhallgató volt, németül, angolul és franciául is beszélt. Jogi tanulmányait csak ezt követően kezdte meg és 1898-ban szerzett államtudományi, majd jogi doktorátust. Tagja volt a ma is működő, a *Századok* nevű periodikát kiadó Magyar Történelmi Társulatnak, a kriminalistákra egyébként jellemző széleskörű – a jogon kívül történelmi és gazdasági-politikai kérdésekre is kiterjedő – érdeklődése a legkülönbözőbb cikkek megírására ösztönözte. Hosszú életrajzi cikket közölt például a kiegyezést követő első magyar kormány igazságügyi miniszteréről, *Horváth Boldizsárról* (KÁRMÁN, 1898) – akinek egyébként végzős joghallgató korában személyi titkára is volt – de ugyanígy írt az ipari munkásság megerősítésének szükségességéről, ami szerint a középosztály bá-

¹ *Kármán (Kleinmann) Mór* (1843–1915) pedagógus, egyetemi tanár, a kiegyezés utáni magyar gimnáziumi oktatás teoretikusa és újrászervezője.

² *Kármán Tódor* (1881–1963) gépészmérnök, fizikus, alkalmazott matematikus, a szuperszonikus repülés, a rakétatechnológia és a hiperszonikus űrrepülés úttörője, akinek a róla elnevezett, általa kiszámolt Kármán-vonal – amely a Föld és a világűr között azt a pontot jelzi, ahol egy légi jármű már nem tud a felhajtóerő segítségével repülni – csak egy számos tudományos eredménye közül.

³ *Hans Gross* (1847–1915) vizsgálóbíró, grazi egyetemi tanár, a „kriminalisztika atyja”.

zisának kiszélesítését jelentette volna (KÁRMÁN, 1900a), vagy a hagyományos magyar vármegyerendszer hatásköreinek szociálpolitikai alapú újragondolásáról (KÁRMÁN, 1900b). Igazságügyi pályafutását 1900-ban joggyakornokként kezdte, 1901. május 24-én aljegyző a veszprémi törvényszéken, 1902-ben áthelyezték Szombathelyre, ahol egy év múlva az ottani ügyészségre osztották be. 1905 végén albíróvá nevezték ki a szentgotthárdi járásbíróságra, majd 1908-ban alügyésszé nevezték ki a nagyváradai ügyészséghez. Ügyészi kinevezésének kelte 1909. április 8. Nagyváradon volt ügyész egészen 1912. április 27-ig, amikor is bíróvá nevezték ki az erzsébetfalvai (ma Budapest, XX. kerület, Pesterzsébet) járásbírósághoz, ahol a fiatakorúak bíróságainak megszervezése után ő lett a fiatakorúak bírója. Ilyen minőségében Erzsébetfalván Pestalozzi-ról⁴ elnevezett nevelőintézetet és menhelyet állított fel nehéz sorsú gyermekek javára, majd kriminálpedagógiai intézetet alapított (Sz. n., 1917). 1917-től az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott. A forradalmak alatt a helyén maradt, egy a kommün idején megjelent újságcikke miatt (KÁRMÁN, 1919) feddés fegyelmi büntetésben részesült⁵ és az aktív bíráskodáshoz már nem is tért vissza.

Kármán érdeklődése az első világháborút megelőző évtizedben egyértelműen büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai jellegű volt, ami nyilvánvalóan összefüggésbe hozható az igazságszolgáltatásban akkor végzett munkájával. Első cikkei még anyagi és eljárásjogi fejtegetéseket tartalmaznak – pl. a váltóhamisításról (KÁRMÁN, 1902a) vagy az esküdtszékek működéséről (KÁRMÁN, 1903), – de már ekkoriban megjelent a cikkei között a gyakorlatias, kriminalisztikai vonal. Kihangsúlyozta például a lopás különböző típusainak kriminálmetodikai jellegzetességeit, javasolva a zseblopás és a lakóházban elkövetett lopás – a mai terminológia szerint helyiségbe vagy ehhez tartozó bekerített helyre megtévesztéssel, vagy a jogosult, illetve a használó tudta és beleegyezése nélkül bemenne – minősített esetté nyilvánítását (KÁRMÁN, 1902b). Kármán a Magyar Jogász Egylet tagjaként az egylet teljes ülésén 1904. május 7-én olvasta fel *„A nyomozás és a vizsgálat a gyakorlatban”* című értekezését, amely később nyomtatásban is megjelent (KÁRMÁN, 1904). Az értekezésben erős kritikával illette az akkor még csak pár éve hatályba lépett bűnvádi perrendtartás azon rendelkezéseit, amelyek lehetővé tették, hogy a vizsgálatot megelőző (illetve azt a kötelező vizsgálat eseteinek kivételével helyettesíthető) nyomozást akár községi előljárók vagy főszolgabírók is teljesíthessék. Kifejtette; ahogy a világon mindenütt, nálunk is kizárólag a rendőrség (csendőrség) hatásköre legyen

⁴ Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) svájci pedagógus, aki a szegény és elhagyott gyermekek nevelését tartotta életcéljának, amelyre személyes vagyont is feláldozta.

⁵ Budapest Főváros Levéltára, VII. 1.b.6/1920.: Kármán Elemér fegyelmi ügye.

a nyomozás, ami azért is figyelemre méltó gondolat volt, mert a csak a bűnügyek kinyomozására szakosodott rendőrségek létrejötte volt az egyik előfeltétele a modern kriminalisztika kialakulásának. Konkrét bűneseteket is megemlítve Kármán meggyőzően érvelt amellett is, hogy a többnyire elmaradt szemlék lefolytatásának mekkora jelentősége lehet a tényállás megállapításában, és kifejtette azt is, hogy a vizsgálóbíráknak gyakorlati tapasztalatokra kell szert tenniük, ha megfelelő módon kívánják előkészíteni a főtárgyalást. Ahogy az előadása utáni hozzászólásokra adott viszontválaszában fogalmazott; *„a nyomozás és a vizsgálat nem csupán paragrafusok ismeretéből, hanem az élettapasztalat és a segédtudományok gyakorlati felhasználásából áll. Ehhez pedig külön iskolázás szükséges”* (KÁRMÁN, 1904: 72). Ebből egyértelműen kiderül, Kármán már 1904-ben úgy gondolta, hogy a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók számára a kriminalisztikai ismeretek nélkülözhetetlenek. Ennél is tovább ment azonban a következő évben a szintén a Magyar Jogász Egyletben felolvasott, *„A királyi ügyészség és az előzetes eljárás”* című értekezésében (KÁRMÁN, 1906). Ebben nem csak a kormánytól teljesen független, szervezeten és szakmailag is a koronaügyész alá rendelt ügyészség, de az alárendeltségében és irányításával működő, *vele egy testet képező* bűnügyi rendőrség eszméjét is megfogalmazta. Ez abban az időben, amikor Budapesten kívül még állami rendőrség sem létezett Magyarországon, illetve a koronaügyésznek nem volt semmilyen felügyeleti és utasítási joga az ügyészségekkel kapcsolatban, rendkívül előremutató gondolat volt. Kármán azt is kifejtette, hogy *„maholnap”* előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság aligha lesz elképzelhető modern kriminalisztikai módszerek alkalmazása nélkül, konkrétan megemlítve Bertillon⁶ antropometriáját és Galton⁷ ujlenyomatrendszerét, amit Gábor Béla, a daktiloszkópia első magyar szakértője csak egy hónappal korábban ismertetett a Jogász Egylet közönsége számára (IBOLYA, 2014). Kármán a daktiloszkópia fejlődését egyébként később is folyamatosan figyelemmel kísérte, akkori legújabb nemzetközi és magyar eredményeiről 1913-ban kétrészes cikkben számolt be (KÁRMÁN, 1913b).

Kármán mindkét jogászegyleti értekezésében többször hivatkozott Hans Grossra. Tíz évvel később, 1915-ben Grossról írt nekrológiájában (KÁRMÁN, 1915a) Gross tanítványának vallotta magát (KÁRMÁN, 1915a), írásaiból kiderül, hogy nem csak hogy jól, de oda-vissza ismerte Gross munkáit, köztük a tudomá-

⁶ Alphonse Bertillon (1853–1914) francia kriminalista, „kriminalisztikai polihisztor”. Az emberi test állandó méretarányain alapuló bűnügyi antropometria megalkotója, amelyről sokáig tévesen azt gondolták, hogy egyedi személyazonosításra alkalmas rendszer. Bertillon a bűnügyi fényképezésben alkotott maradandót, ugyanakkor a Dreyfuss-ügyben hamis írásszakértői véleményt adott, amely hozzájárult Dreyfuss elítéléséhez.

⁷ Sir Francis Galton (1822–1911) angol természettudós, a daktiloszkópia megalkotója.

nyos kriminalisztikát tulajdonképpen megteremtő „*Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*” című, eredetileg 1893-ban megjelent könyvét (GROSS, 1893), amely Gross halálának évében már a hatodik kiadásánál tartott, kiadásról kiadásra bővülő tartalommal. Az nem tudható pontosan, hogy a Handbuch-ot „*a modern kriminalista mindennapi katekizmusának*” tartó Kármán mikor vette fel Gross-szal a kapcsolatot és valóban „hosszabb ideig” dolgozott-e a szemináriumában, ahogy azt egy róla írt nekrológ állítja (MÁDAY, 1927). Az azonban bizonyos, hogy ismerték egymást, Kármán nem csak Gross grazi intézetében, de az otthonában és a könyvtárában is járt, amiről büszkén számolt be a kriminalisztikai intézetről szóló cikkében (KÁRMÁN, 1913a). Gross Kármánhoz írt levelei közül Kármán többet – egyet teljes egészében – publikált is, sőt Kármán több írása megjelent a Gross által alapított és szerkesztett *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik* című, a korszakban gyakran csak „Archiv”-ként emlegetett szaklapban (KÁRMÁN, 1909d; KÁRMÁN, 1912b; KÁRMÁN, 1915b; KÁRMÁN – AUER, 1913).

A Hans Gross nevével fémjelzett „kriminalisztika” a XX. század elején azonban még éppen hogy csak megszületett. Még a tárgya is bizonytalan volt, a bűncselekményt nem csak kinyomozni, de a bűnös embert megismerni is akaró tudományként tekintett magára, nem véletlen, hogy a kriminalisztika és a kriminológia szavakat ekkor még szinonimaként használták. Maga Hans Gross is erősen érdeklődött a pszichológia iránt – eredeti Handbuch-jának egyik fejezetét 1897-ben önálló művé fejlesztette és „*Kriminal-Psychologie*” címen adatta ki (GROSS, 1897). Meggyőződése szerint a vizsgálóbíró – aki Gross szerint a kriminalista alaptípusa – nyomozási és lélektani ismeretek nélkül eleve esélytelen a sikerre. Gross tehát a kriminálpszichológiát a büntető igazságszolgáltatás szolgálatába kívánta állítani, amikor a bűncselekmények felderítése érdekében a terheltek személyiségének vizsgálatára irányuló módszerként szorgalmazta alkalmazását. Ez egyértelműen összefüggésben állt azzal, hogy Hans Gross színrelépésekor a *Cesare Lombroso* nevéhez kötődő – a tett helyett a konkrét elkövetőre koncentráló – büntetőjogi irányzat, a biológiai determinizmus már nemcsak hogy létezett, de ebben az időben szinte kizárólagos elismertségnek örvendett. A lélektani módszereknek a bírói és ügyészi tevékenységben való alkalmazásáért küzdő, ugyanakkor a bűnügyi praktikumot is ismerő grossi kriminalisztikai gondolat volt tehát az, amelynek Kármán a híve és írásaiban a hirdetője lett. Ahogy Kármán fogalmazott: „*a büntettes egyén megfigyelése és ismerete fogja képesíteni a törvényhozót a jobb büntető rendszer codificálására, az ítélőbírót pedig az ember helyesebb megítélésére. Ennek a módja részben a lélektani, embertani és természettudományi ismeretekben való jártasság, részben az egyes bűnesetek indító okainak, lefolyásának, megjelenésének boncolgatása*” (KÁRMÁN, 1911a: 4). Ugyanak-

kor Kármán szerint nem volt fontos, hogy a kriminalisztika „*bír-e a tudomány ismérveivel*”. Ahogy „*A nyomozás tudománya*” című, 1909-ben írt cikkéből kiderül, a kriminalisztikát ő maga nem tekintette önálló tudománynak, mert „*minden csoportja más és más szaktudományból szűri le azt, ami a bűnügyi nyomozásban gyakorlati alkalmazásra talál*” és ezen „*ismeretek sokfélesége aligha teszi lehetővé, hogy ezek önálló és azonos elvek szerint igazodó tudományt alkossanak*” (KÁRMÁN, 1909b: 168). Emiatt van az is – érvel Kármán – hogy még a gyakorlati jogászok egy része sem képes hatékonyan igénybe venni a szakértők segítségét, „*mert sejtelve nincs az illető szaktudományról*”. Véleménye szerint pont azért kell a nyomozás tudományát – melyen ő a bűnvádi perrendtartás szabályait és a kriminalisztikát együtt értette – az egyetemi jogászképzés anyagává tenni, mert a „szaktudományokból” annyit minden ügyésznek és bírának illik ismernie, amely elégséges ahhoz, hogy fel tudja ismerni azokat a kérdéseket, amelyeket majd a szakértőnek kell megválaszolnia.

A bűnügyi gyakorlat megismerése és megismertetése iránti igény hívta életre – szintén Hans Gross nyomán, aki a saját, máig működő ilyen gyűjteményét 1896-ban Grazban szervezte meg – a bűnügyi múzeumokat. Vámbéry Rusztem már 1899-ben a Magyar Jogász Egylet teljes ülésén tartott előadásában szorgalmazta egy ilyen múzeum létrehozását (VÁMBÉRY, 1899), mely végül az 1908. évi XXXVI. törvénycikk (az I. büntető novella) elkobzással kapcsolatos rendelkezéseinek következményeként vált valósággá. Kármánnak a bűnügyi múzeumokkal kapcsolatosan is határozott véleménye volt (KÁRMÁN, 1913c). Szerinte, ha nem az oktatás célját szolgálja, egy ilyen múzeum önmagában – a budapesti rendőrségnél felállítottat is ide sorolta – nem lehet egyéb, mint „*bűnügyi ritkaságok gyűjteménye*”, ezért a bűnügyi múzeumokat csak az önálló kriminalisztikai intézeteken belül, azok egyik részlegeként tartotta hatékonnak, ami azért sem volt meglepő, mert Hans Gross addigra már megalapította a saját intézetét. Annál lelkesebben üdvözölte az 1909. január 1-jével működését megkezdő Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal, amelynek a nyomozások hatékonyságát nagyban növelő szerepéről – a személyazonosítás miatt a daktiloszkópiát és a fényképezést külön is kiemelve és ebben a körben gyakorlati javaslatokat is megfogalmazva – nem csak magyar nyelven (KÁRMÁN, 1908), de Gross folyóiratában, az *Archiv*-ban németül is cikket jelentetett meg (KÁRMÁN, 1909d).

Az elmélet és a gyakorlat egyenértékűségét valló Kármán – aki 1908 és 1912 között Nagyváradon alügyészként, illetve ügyészként dolgozott – 1909-ben egy Nagyvárad melletti kis faluban, Mikló-Lázur községben (Miklóirtás, ma Lăzăreni, Románia) a helyi zsidó kocsmáros és családja sérelmére elkövetett rablógyilkossági kísérlet ügyében járt el. A kocsmárosra és családjára egyik éjjel álarcos férfiak

támadtak, a kocsmáros baltával kis híján agyonverték, a sértetteket kirabolták. A kocsmáros felesége a dulakodás során döbbenetesen észlelte, hogy a támadók egyike a falu jegyzője, míg társa az ő kocsisa volt. Az ügy annak idején óriási felzúdulást keltett, a jegyzőről nemcsak az derült ki, hogy nagyobb összeggel tartozott a kocsmárosnak, de az is, hogy korábban a sziléziai Troppauban többrendbeli lopás miatt eljárás indult ellene, amit megszüntettek, mert két orvos megállapította róla, hogy idült alkoholista és kleptomániás. Ennek ellenére és ennek tudatában, mivel apja a főszolgabíró barátja volt, hazaérkezése után jegyzőt csináltak belőle. A jegyző az esküdszéki tárgyaláson nyíltan megfenyegette az egyik rávalló tanút, egy másik tanúról pedig – akitől a jegyző a baltát kapta – kiderült, hogy hamisan vallott, amikor a tárgyaláson azt mondta, hogy a baltát mégsem a jegyzőnek, hanem másnak adta. Az akkoriban szokatlannul hosszan, két évig elhúzódó ügyben több mint kétszáz tanút hallgattak ki, az iratok súlya pedig elérte az egy mázsát. Kármán – valószínűleg az ügy kényes jellege miatt – már a letelejtől részt vett az eljárásban, a vizsgálóbíróval együtt a helyszínen is megjelent, tanúkat hallgatott ki, az esküdszéki tárgyaláson pedig engedélyt kapott arra, hogy a falu általa készítettett kisméretű méretarányos gipszmodelljét felhasználja a bizonyítás során. A tárgyalásnak erről az epizódjáról több lap külön is említést tett, hozzátéve hogy a Magyarországon eddig nem ismert, „modellírozás”-nak nevezett módszert Németországban már sikerrel alkalmazzák, így Kármán nevéhez „elsőség” is fűződik a hazai kriminalisztika történetében (Sz. n. 1911a). Szintén Kármán volt az az ügyész, aki *Kotzó Emil* ügyészségi tisztviselő fényképésszel⁸ együtt ott volt „az utolsó bihari betyár” (KOLOH, 2017) – valójában közönséges rabló- és csendőrgyilkos –, Vitális Imre halálának helyszínén Berettyószentmártonban 1910. szeptember 24-én hatósági felvételek elkészítése céljából, később pedig az ügy eredeti iratait felhasználva egy bűnügyi tanulmányt, „Pitavalt” is megjelentetett Vitálisról (KÁRMÁN, 1911a). Ebből nemcsak azt a következtetést lehet levonni, hogy ő volt a Vitális-ügy ügyészségi előadója, hanem azt is – mivel ekkor még a miklőlázuri ügy is folyamatban volt –, hogy a nagyváradi ügyészség vezetője, *Baróthy Pál*, a komolyabb ügyeket igyekezett rászignálni.

Kármán tehát mint alügyész és ügyész munkája révén természetesen kapcsolatban állt a nyomozásokat folytató csendőrséggel, társadalmi helyzete miatt pedig annak tisztikarával is. Ráadásul 1909. szeptember 1-jén Nagyváradon nyílt meg a csendőrség országos továbbképző és altiszti iskolája, amely a nyomozások szakmai színvonalának növelése iránt elkötelezett tanári kart hozott a

⁸ *Kotzó Emil* mint a miskolci királyi törvényszék fogházának főfelügyelője fejezte be az igazságügyi pályafutását 1943-ban. Festőművészként is ismert volt, 1965-ben hunyt el.

városba. A nyolc tanár egyike a Pozsonyból odavezényelt *Soltész Imre* csendőr főhadnagy volt, aki rendszeresen publikált kisebb-nagyobb közleményeket az akkor indult *Csendőrségi Lapok* című folyóiratban, leginkább kriminalisztikai és kiképzési témákban (Sz. n. 1909b). Egy másik, szintén a *Csendőrségi Lapok*ban publikáló fiatal csendőrtisztet, *Preszly Lórándot* – aki majd nekrológot ír Kármánról (PRESZLY, 1927) – nem tanárként, hanem szakaszparancsnokként vezényelték 1909 nyarán Nagyváradra (Sz. n. 1909a). Így az a két csendőrtiszt, akiket Kármán 1926-os végrendeletében⁹ a barátainak nevezett és megbízott annak *legszigorúbb* végrehajtásával, 1909-től egy városban teljesítettek szolgálatot és közös érdeklődésük miatt ők hárman valószínűleg már ekkor összebarátkoztak. Kármán 1909-től szintén elkezdett cikkeket megjelentetni a csendőrségi orgánumban és már első alkalommal, *Fejezetek a „Bűnügyi taktikából”* (KÁRMÁN, 1909a) című sorozatának nyitó részében jelezte, hogy egy nyomozási kézikönyvön dolgozik. Ehhez kérte, hogy az olvasók küldjék meg neki segítségül gyakorlati tapasztalataikat. Ugyanakkor Kármán is segítette a „talpas” csendőröket a *Csendőrségi Lapok*ban 1910-ben szintén sorozatban megjelent tanulmányával (KÁRMÁN, 1910b), kifejezetten azzal a szándékkal, hogy a csendőri jelentések jogi szempontból szakszerűbben és a tényállás megállapíthatóságának szempontjából is eredményesebben kerüljenek megfogalmazásra, konkrét példákkal, magyarázatokkal adott praktikus tanácsokat a csendőrlegénység kezébe. A tanulmány – amelyet a szerző egyébként saját költségére 1911-ben Nagyváradon külön is kiadatott – kitért a csendőrségi gyakorlatban jellemzően előforduló különös részi tényállásokra és a tényállási elemekre vonatkozó feltétlenül tisztázandó kérdésekre is. Kármán a nagyváradai iskola ürügyén egy másik cikkben szorgalmazta a csendőri nyomozás reformját, amelyben az előnyomozások felett az ügyészségnek nagyobb hatáskört, a csendőrségnek – akik nem vehettek fel jegyzőkönyvet, csak jelentést az általuk végzett kihallgatásokról – a jegyzőkönyvezés jogát kérte, illetve a gyorsaság mint nyomozási alapkövetelmény érvényesülése érdekében a távbeszélő és távíró állomások számának növelését indítványozta. Utóbbi egyébként a korszak rendészetének – konkrét ügyek tapasztalatain alapuló – állandó kíváncsi volt. Kármán, talán Soltésznek tett figyelmességéből is, külön kiemelte a kiképzés jelentőségét, mert „a legtöbb bűnügy sorsa e valóban derék, sokszor emberfeletti munkát végző katonák működésén fordul meg” (KÁRMÁN, 1910a). Kármán és Soltész ekkor már együtt dolgoztak nyomozási kézikönyvükön, amit bizonyít az is, hogy Kármán meghívott vendégként 1911. január elején részt vett a nagyváradai csendőrségi al-

⁹ Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete

tisztképző iskola első záróvizsgáján, amiről éppen Soltész számolt be a Csendőrségi Lapok hasábjain (SOLTÉSZ, 1911). A cikkből az is kiderült, hogy a leendő altiszteknek a gyakorlati nyomozási ismereteket Soltész tanította, aki beszámolt arról is, hogy tankönyv híján egy *készülő szakkönyv kéziratából kellett oktatni*.

Ez a szakkönyv kettőjük neve alatt végül 1911 nyarán jelent meg, 295 oldalon, 40 ábrával, négyezer példányban (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911). A könyv fotóit (és nagy valószínűséggel annak rajzolt ábráit is) Kotzó Emil – szintén a nagyváradi ügyészség munkatársa – készítette. Az *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára* (a továbbiakban: *Útmutatás*) című könyv kétségkívül a magyar kriminalisztika történetének egyik meghatározó műve, ami egészen 1936-ig – a Ridegh–Olchváry-féle *Bűnügyi Nyomozástan* (RIDEGH – OLCHVÁRY-MILVIUS, 1936) megjelenéséig – a legmagasabb színvonalon foglalta össze a korszak nyomozásra vonatkozó tudásanyagát. A könyv minden csendőrőrs, ügyészség és törvényszék részére hivatalosan megküldésre került, így évtizedekre meghatározta a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók kriminalisztikai ismereteit. Az *Útmutatás* ugyanakkor több kérdést is felvet, és nem csak az 1924-ben megjelent, bővített második kiadása miatt (SOLTÉSZ, 1924). Ezen ugyanis már nem szerepelt Kármán Elemér neve, annak ellenére, hogy az első kiadáshoz képest csak tizenöt oldallal lett hosszabb, ami egyenlő volt a kötet végére annak könnyebb megtanulhatósága érdekében beillesztett kérdésgyűjteménnyel. Az eredeti előszóban a szerzők becsületesen bevallották; *„természetes, hogy úgy mint minden tankönyvben, ebben is sok lesz feltalálható, a mi nem eredeti, s a mit e kiváló szerzőknél jobban megírni mi nem vállalkozhattunk”* (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 9). Ennek megfelelően mindkét kiadás egyformán 14 német nyelvű (köztük négy Hans Grosstól) és két magyar nyelvű forrást tüntetett fel, Soltész Imre azonban csak a *„szolgálati igényeknek megfelelő”* szinten beszélt németül,¹⁰ ellentétben a nyelvet kiválóan bíró, sőt azon publikáló Kármánnal. Ráadásul a német nyelvű források közül többről Kármán korábban konkrét könyvismertetést írt (KÁRMÁN, 1909c; KÁRMÁN, 1909e), vagy hosszabb tanulmányban dolgozta fel, mint például *Albert Weingart „Kriminaltaktik”* című művét (KÁRMÁN, 1909a). Ezért talán nem állunk messze a valóságtól, ha azt állítjuk, hogy az *Útmutatás* nagyjából Kármán munkája, és 1924-es második kiadásán azért nem szerepelt, mert 1919-es tevékenysége miatt nemkívánatossá vált a neve a kötet kiadását támogató Belügyminisztérium VI-b (Csendőrségi) Osztálya előtt. A második kiadás szerzőségével kapcsolatos legvalószínűbb verzió az, hogy Kármán és Soltész baráti/üzleti megállapodást

¹⁰ Soltész Imre biográfiája, <https://www.csendor.com/konyvtar/biografia/egyenek/Soltesz%20Imre-%20ezredes.pdf>

kötöttek a szerzői jogok átengedéséről. Ezt alátámasztja Kármán végrendelete is, amelyben a szerzői jogokból származó jövedelmek miatt felsorolt művei között az *Útmutatás* nem szerepelt.¹¹ Ezzel a jogi megoldással a könyv második kiadásakor már ezredes, a Csendőrségi Állandó Tanulmányi Bizottság elnöki pozíciójában dolgozó Soltész nem került kínos helyzetbe a kömmün alatt „kompromittálódott” szerzőtársa miatt.

Az *Útmutatás* a magyar kriminalisztika első, valóban rendszerezett kézikönyve, amely a kor technikai színvonalának megfelelő eszközöket és eljárásokat ismertet, szemlélete ugyanakkor feltűnően modern. A szerzők már a bevezetésben leszögezték; a nyomozó csendőr a bíróság számára dolgozik, minden ténymegállapítása későbbi ítéletek alapja lesz, ezért erőszaktól és előítélettől mentesen, rendkívül alaposan kell eljárnia. A mű legfőbb ismérve a gyakorlatiassága, ennek megfelelő a szerkezete is; első része a bűncselekmények felfedezéséről, második része a legjellemzőbb bűncselekményekről (benne a nem természetes halál megannyi módozatával, amely dr. Belky János 1895-ben kiadott, a források között is felsorolt *Törvényszéki orvostan* című könyvének szerkezetét követi), harmadik része pedig az egyes nyomozati cselekményekről szól. Utóbbi a személyi bizonyítás körében erősen pszichológiai szemléletű; a gyanúsított érzelmeire ható kihallgatási taktika ismertetésével (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 251–254), az alibit biztosító hamis tanúk felismerésével (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 229–233), vagy a „szokásszerű büntettes” profiljával (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 271–276). A könyvet külön érdekessé teszik a benne közölt fényképek és vázlatok is, például a dánosi rablógyilkosság helyszínén talált ujjlenyomatok fényképe (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 170–171), vagy (meg nem nevezetten, de felismerhetően) a Vitális Imre által elkövetett csendőrgyilkosság helyszínrajza (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 189).

Az *Útmutatás* a csendőrség tanfolyamain tankönyvként lett bevezetve, a szaksajtó dicsérte (Sz. n. 1911b), több napilap is beszámolt a megjelenéséről (Sz. n. 1911c). Kármán mégis egyre rosszabbul érezte magát a nagyváradai ügyészségen és hamarosan hivatást is váltott. Több mint tíz évvel később csak német nyelven olvasható könyvében ezt azzal magyarázta, hogy megundorodott kollektív mentalitásától, akik a szakmai teljesítményt a kiszabott szabadságvesztés-büntetés éveinek számával azonosították (ezt Kármán „börtönigazságosság-nak” nevezte), őt pedig „kétbalkezes ügyésznek” tartották, mert előfordult, hogy vádat ejtett az általa kétségesnek tartott ügyekben (GAYER, 1973: 67). Ha így volt, a nagyváradai ügyészek etikailag valóban messze álltak a Kozma Sándor

¹¹ Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete

által elgondolt ügyészi eszménytől, hisz „a királyi ügyész az állam képviselőjében nem peres fél, aki ellenesén mindenáron diadalmaskodni akar, hanem közege azon erkölcsi hatalomnak, amely igazságot kutat és követel” (KÁRMÁN, 1906: 334). Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy Kármán pont ebben az időszakban komoly szakmai kudarcot szenvedett el, mert a mikló-lázuri jegyző ügyében a nagyváradi törvényszék 1911 júniusában felmentette a vádlottakat. A vádhatóságot már két évvel korábban is komoly támadások érték az ügy miatt, miután a nagyváradi tábla szabadlábra helyezte az összes gyanúsítottat és kritikát fogalmazott meg a Kármán által vitt ügyészségi eljárás időszerűségével kapcsolatban (Sz. n. 1909c). Ez lehetett az egyik oka Kármán minősítési lapján annak a megjegyzésnek is, mely szerint „Irodalmi tevékenysége mellett ügyeit nem kellő gondnal és szorgalommal intézi” (GAYER, 1973: 69). A Curia döntésével 1911 őszén jogerőre emelkedett mikló-lázuri döntés után Kármán nem reménykedhetett komoly ügyészségi karrierben, amelyre pedig bizonyára igényt tartott volna. Bár közvetlen főnöke, Baróthy Pál, az akkor megjelentetni szándékozott nagyváradi „A Jog” című folyóirat egyik főszerkesztőjeként a lap főmunkatársaként számított rá (Sz. n. 1911d), Kármán a váltás mellett döntött. Valószínűleg a mikló-lázuri ügy fiaskója ösztönözte egyébként az év végén egy kemény hangú cikk megjelentetésére is, amelyben a bíróságok enyhe ítélezési gyakorlatát kritizálta, ami nehezen egyeztethető össze a „börtönigazságosságról” alkotott későbbi nézeteivel (KÁRMÁN, 1911b).

Kármán 1912 tavaszán csaldóttan hagyta ott a magyar királyi ügyészséget, hisz írásából is kitűnően addig a gyakorlati nyomozási kérdések álltak érdeklődésének középpontjában. Ez az igazságszolgáltatásban betöltött szerepével együtt szükségszerűen változott és a fiatalokúak bírójává történő kinevezésével ért révbe, végérvényesen lehorgonyozva a gyermekvédelem ügye mellett. Ugyanakkor kriminalisztikai érdeklődése jó ideig elkísérte a bírói pulpituson is. Bíróként jegyzett, de még ügyészi tapasztalatait felhasználó első komolyabb cikke is ezt tükrözi, amely „A gyermek tanúvallomásának lélektana” címet viselte (KÁRMÁN, 1912a). Az igazságszolgáltatást a mai napig érdeklő témában nem ez volt az első hasonló problémafelvetés; Angyal Pál, még a pécsi jogi lyceum tanáráként 1912. február 17-én tartott előadást Pécsen „A gyermekek tanúvallomásának értéke” címmel a Magyar Gyermektanulmányi Társaság fiókkörének értekezletén. A társaságnak Kármán is tagja volt, talán azon keresztül került először kapcsolatba Angyallal, aki 1912. október 15-én indította útjára a *Bűnügyi Szemle* című folyóiratot, immár a Budapesti Tudományegyetem tanáráként. A lap – amelyben Kármán annak belső munkatársaként *Kriminalistikai jegyzetek* címen cikksorozatot indított (KÁRMÁN, 1913d) – Angyal büntetőjogi szemináriumával együtt kezdetben egyfajta kriminalisztikai műhely jelleget is

kapott. A Bűnügyi Szemle harmadik megjelent száma leközlte Hans Gross 1912. szeptember 17-én, tehát a lap első számának megjelenése előtt kelt, Kármánnak címzett levelének magyar fordítását is. Ebben Gross gratulált a lap megindításának szándékához, *„amely szövetséges társa kíván lenni az én Archiv-omnak”*, egyben gyakorlati tanácsokkal látta el Kármánt a lap tartalmi szerkesztésével kapcsolatban (Sz. n. 1912b). Kármán és Angyal együttműködése ebben az időben tehát bizonyított tény, ugyanakkor az a magyar kriminalisztika története szempontjából egy igen elterjedt tévedés alapjául is szolgált. Kármán célja – amit egy hosszú cikkben foglalt össze és később külön lenyomatban is kiadott – egyértelmű volt; Hans Gross grazi kriminalisztikai intézetének mintájára egy magyar bűnügyi intézet létrehozása, amely egyszerre szolgált volna ki az ügyészségek és bíróságok igényeit, illetve – egyetemi intézetként – részt vett volna a jogászképzésben is. Az intézet tudományos folyóirata Kármán reményei szerint és általa konkrétan megfogalmazottan Angyal Bűnügyi Szemléje lett volna, *„amely egész kétségtelen, hogy a legnagyobb készséggel fogja megnyitni hasábjait az ilyen munkálatok számára”* (KÁRMÁN, 1913c: 304). Azonban a Kármán által kétségtelenül megálmodott intézet valójában soha nem jött létre. Ennek ellenére több mint húsz évvel később egy akkori neves rendőrtiszt és kriminalista, Tartsányi (Schreiber) Dániel cikkében tényként került közlésre, hogy Angyal 1912-ben Kármánnal együtt a budapesti egyetemen *„kriminalisztikai intézetet létesített, amely a világháború végéig fenn is állott”* (TARTSÁNYI, 1936: 494). Az igen elterjedt és sokak által átvett (pl. BÓCZ, 2004: 21), de senki által nem ellenőrzött tévedés azonban az alábbiak alapján könnyen cáfolható:

- Angyal Pál csak 1912 szeptemberétől kezdett tanítani a Budapesti Tudományegyetem jogi karán;
- Kármánnak a tervezett intézetről szóló cikksorozatának utolsó része, amelyben annak leendő folyóiratául Angyal Bűnügyi Szemléjét vizionálta, csak 1913 szeptemberében jelent meg;
- az intézetet sem a korabeli jogi és kriminalisztikai szakirodalom (pl. a Bűnügyi Szemle), sem az egyetemi források (pl. az egyetem évkönyvei), de Angyal Pál visszaemlékezése sem említi;
- az „intézetmániás” Kármán 1913-ban megalapította a Pestalozzi Otthont, majd 1915-ben a Kriminálpedagógiai Intézetet, ezek azonban már tisztán gyermekvédelmi célokat szolgáltak.

Angyalnak és Kármánnak tehát bizonyosan nem volt „kriminalisztikai” intézete sem az egyetemen, sem máshol, kétségtelen tény azonban, hogy Angyal büntetőjogi szemináriuma végzett akár kriminalisztikainak is minősíthető tevékenységet, amiről a Bűnügyi Szemle be is számolt (Sz. n. 1912a). Valószínű egyéb-

ként, hogy az anyagi büntetőjogász Angyal – aki az emlékirataiban a Bűnügyi Szemlével kapcsolatban sem említette Kármánt (ANGYAL, 2010: 56) – zokon vette annak az egyetemmel és a lappal kapcsolatos, Angyallal bizonyára előzetesen nem is egyeztetett „kisajátítási” ötletét. Talán emiatt sem vált az Angyal-szeminárium komoly kriminalisztikai műhellyé, sőt az évek múlásával a kezdetben még meglévő minimális kriminalisztikai jellegét is elveszítette. Ezt az is bizonyítja, hogy a szeminárium által kiadott könyvsorozat 1918-ig kiadott első tizenöt kötete nem foglalkozott kriminalisztikai kérdésekkel. A Bűnügyi Szemlén (és a Magyar Gyermektanulmányi Társaságon keresztül) Angyal azonban még évekig kapcsolatban állt Kármánnal, aki később is publikált – bár egyre kevesebbet – a lapban (lásd például KÁRMÁN, 1914). Ennek a fő oka leginkább az volt, hogy az 1913. évi VII. törvénycikk a fiataikorúak bíróságainak létrehozásáról végleg megváltoztatta Kármán életét és érdeklődését, hiszen az 1914. január 1-jén hatályba lépett törvény alapján őt nevezték ki a fiataikorúak bírójának Erzsébetfalván. A még ekkor is csak 38 éves Kármán a kor egyik legnevesebb pedagógusának fiaként otthonról hozta magával „embernevelő” erkölcsi hozzáállását és ez a pozíció ehhez megfelelő színteret is biztosított. További munkássága – bár nem ez volt az utolsó beosztása az igazságszolgáltatás rendszerén belül –, magyarul és németül kiadott könyvei és egyéb publicisztikái a nehéz sorsú, akár bűncselekményeket is elkövető gyermek és fiataikorúak nevelését, illetve annak bebizonyítását célozták, hogy minden ember javítható. Erről szól majd életművének sokkal jobban ismert és feldolgozott második fele (MÁDAY, 1927; PÁL, 1966; GAYER, 1973), a teljes egészhez azonban hozzátartozik a magyar kriminalisztika történetében kétségtől mentesen jelentősnek minősíthető munkássága is.

Felhasznált irodalom

- Sz. n. (1909a): Személyi Ügyek. Áthelyeztetettek. *Csendőrségi Lapok*, 1909. július 25. 359.
- Sz. n. (1909b): A nagyváradi csendőriskola megnyitása. *Pesti Napló*, 1909. szeptember 2. 9.
- Sz. n. (1909c): Az egyéni szabadság. *Népszava*, 1909. november 14. 7.
- Sz. n. (1911a): Az úri betörő. *Pesti Napló*, 1911. április 22. 16.
- Sz. n. (1911b): A nyomozás tankönyve. *Közbiztonság*, 1911. augusztus 27. 444.
- Sz. n. (1911c): A nyomozás tankönyve. *Az Újság*, 1911. augusztus 20. 36.
- Sz. n. (1911d): A Jog. *Jogtudományi Közlöny*, 46(48), 419.
- Sz. n. (1912a): A gyermekek tanúvallomásának értéke. *Bűnügyi Szemle*, 1(1), 104.
- Sz. n. (1912b): Hans Gross és a „Bűnügyi Szemle.” *Bűnügyi Szemle*, 1(4), 203–205.

- Sz. n. (1917): A Kriminálpedagógiai Intézet megalakítása. (Szemle) *Jogtudományi Közlöny*, (52)26., 242.
- ANGYAL P. (2010): *Emlékeimből*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010
- BÓCZ E. (szerk.) (2004): *Kriminalisztika I–II*. Budapest: BM Kiadó.
- GAYER Gy. (1973): Kármán Elemér (Egy elfelejtett magyar bíró portréja). *Valóság*, 16(4), 67–75.
- GROSS, H. (1897): *Kriminalpsychologie*. Leipzig: Verlag von F. C. V. Vogel.
- GROSS, H. (1893): *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1–2*. Graz: Leuscher und Lebensky's Buchhandlung.
- IBOLYA T. (2014): Elfelejtett kriminalisták: dr. Gábor Béla, a daktiloszkópia első magyar szakértője. *Belügyi Szemle*, 62(3), 60–72. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i3.-pp60-72>
- KÁRMÁN E. (1898): Horvát Boldizsár 1822–1898. *Vasárnapi Újság*, 1898. november 6., 777–780.
- KÁRMÁN E. (1900a): Ipari közeposztály-politika. *Magyar Nemzet*, 1900. január 3., 18.
- KÁRMÁN E. (1900b): A megye jövője társadalmukban. *Magyar Nemzet*, 1900. április 25. 17.
- KÁRMÁN E. (1902a): Prolongationális váltó hamisítása. *Jogtudományi Közlöny*, 37(34), 284–285.
- KÁRMÁN E. (1902b): Adalékok a Btk. 336. §-ához. *Jogtudományi Közlöny*, 37(40), 332–333.
- KÁRMÁN E. (1903): Tanulságok esküdtbíróságaink hároméves működéséből. *Jogtudományi Közlöny*, 38(34), 283–286.
- KÁRMÁN E. (1904): A nyomozás és vizsgálat a gyakorlatban. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 238., 39–72.
- KÁRMÁN E. (1906): A kir. ügyészség és az előzetes eljárás. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 257., 273–364.
- KÁRMÁN E. (1908): A bűnügyi nyilvántartás és büntető igazságszolgáltatásunk. *Jogtudományi Közlöny*, 43(47), 377–380.
- KÁRMÁN E. (1909a): Fejezetek a „Bűnügyi taktikából”. *Csendőrségi Lapok*, 1909. március 7., 109–114.; május 2., 205–208.; május 9., 217–218.; augusztus 8., 373–374.; augusztus 15., 386–390.; szeptember 19., 445–446.; október 3., 469–472.
- KÁRMÁN E. (1909b): A nyomozás tudománya. (2 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 44(18), 157–159.; illetve 44(19), 167–169.
- KÁRMÁN E. (1909c): (Jogirodalom) Dr. Hans Gross. Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. Ein Leitfaden für Beamte des Polizei und Sicherheitsdienstes. *Jogtudományi Szemle*, 7., 238.
- KÁRMÁN E. (1909d): Strafregister und Erkennungsdienst in Ungarn. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 36., 117–122.

- KÁRMÁN E. (1909e): (Jogirodalom) Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften. *Jogtudományi Szemle*, 11., 415–416.
- KÁRMÁN E. (1910a): A csendőri nyomozás reformjáról. *Jogtudományi Közlöny*, 45(16), 133–135.
- KÁRMÁN E. (1910b): Útmutató a jelentések szerkesztéséhez. (6 rész) *Csendőrségi Lapok*, 1910. október 30., 517–519.; november 6., 529–532.; november 13., 541–543.; november 20., 553–556.; november 27., 565–568.; december 4., 577–579.
- KÁRMÁN E. (1911a): *Vitális Imre. Bűnügyi tanulmány*. Budapest
- KÁRMÁN E. (1911b): Félszeg humanizmus. *Magyar Figyelő*, 4., 201–212.
- KÁRMÁN E. (1912a): A gyermek tanúvallomásának lélektana. *Jogtudományi Közlöny*, 47(32), 277–279.
- KÁRMÁN E. (1912b): Kriminalistische Beiträge. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 50, 231–239.
- KÁRMÁN E. (1913a): A grácsi bűnügyi egyetemi intézet. *Jogtudományi Közlöny*, 48(1), 4–5.
- KÁRMÁN E. (1913b): A daktiloszkópia újabb eredményei. (2 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 48(4), 31–32., illetve 48(12), 103–105.
- KÁRMÁN E. (1913c): A bűnügyi (kriminalisztikai) intézetekről. (4 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 48(34), 289–290.; 48(35), 296–298.; 48(36), 303–304.; 48(38), 323–325.
- KÁRMÁN E. (1913d): Kriminalistikai jegyzetek. (4 rész) *Bűnügyi Szemle*, 1(5), 262–263.; 1(6), 304–306.; 1(8), 413–415.; 1(9), 459–460.; 1(10), 509–511.
- KÁRMÁN E. (1914): Hans Gross és a modern bűnügyi tudomány. *Bűnügyi Szemle*, 2(9), 395–402.
- KÁRMÁN E. (1915a): Hans Gross. *Jogtudományi Közlöny*, 50(52), 519.
- KÁRMÁN E. (1915b): Ein Schema zur Psychologie der Zeugenaussage. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 61, 167–173.
- KÁRMÁN E. (1919): Az igazságügyi gyermekvédelem programja. *Proletárjog*, 1919. június 28.
- KÁRMÁN E. – AUER Gy. (1913): Jugendstrafrecht und Jugendgerichte in Ungarn. Gesetz betreffend die Jugendgerichte und das Strafverfahren gegen Jugendliche, §§1 –76. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 54, 88–99.
- KÁRMÁN E. – SOLTÉSZ I. (1911): *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára*. Budapest: Franklin.
- KOLOH G. (2017): Az utolsó bihari betyár: Vitális Imre történetének értelmezése. *Valóság*, 60(10), 96–105.
- MÁDAY I. (1927): Kármán Elemér. *A Gyermek*, 20(1), 24–27.
- PÁL L. (1966): Kármán Elemér kriminálpedagógiai hagyományai. *Magyar Pedagógia*, 66(2), 214–229.
- PRESZLY L. (1927): Kármán Elemér emlékezete. *Jogtudományi Közlöny*, 62(22), 206–207.

- RIDEGH R. – OLCHVÁRY-MILVIUS A. (1936): *Bűnügyi nyomozástan*. Budapest: Hornyánszky Viktor R.-T. magy. kir. könyvnyomda.
- SOLTÉSZ I. (1911): A nagyváradai csendőrkola első altiszti vizsgálója. *Csendőrségi Lapok*, 1911. február 19., 81–83.
- SOLTÉSZ (1924): *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára*. Budapest: Palladis.
- TARTSÁNYI SCHREIBER D. (1936): A kriminalisztika intézményei. (5 rész) *Magyar Rendőr*, 1936. július 15., 325.; augusztus 1., 349–350.; október 1., 447.; október 15., 471.; november 1., 494–495.
- TÖRŐ K. (2024): Igazságügyi szakértés a múltban és napjainkban – egy pszichológus-szakértő szemszögéből. In: HORVÁTH M. (szerk.): *Fejezetek az 1956-ot követő megtorlásról interdiszciplináris megközelítésben. Végrehajtott halálos ítéletek (i)gazságügyi szakértői közreműködéssel?* Budapest: Argumentum, 85–104.
- VÁMBÉRY R. (1899): A bűnügyi múzeumokról. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 158., 203–222.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, VII. 1.b.6/1920.: Kármán Elemér fegyelmi ügye

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete